

2006-cı ilin yanvar-sentyabr ayları üçün Azərbaycan Respublikasının

TƏDİYƏ BALANSI

Tədiyə balansının makroiqtisadi parametrləri

2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında ölkədə yüksək tempi iqtisadi artımın davam etməsi, milli məhsullara xarici tələbin (partnyor ölkələrdə iqtisadi artım) yüksəlməsi, investisiya mühitinin daha da yaxşılaşması şəraitində kapital axınının genişlənməsi, dünya bazarlarında neftin qiymətinin yüksək səviyyədə qalması kimi amillər tədiyə balansının parametrlərinin əhəmiyyətli yaxşılaşmasını şərtləndirmişdir.

2006-cı ilin 9 ayı ərzində tədiyə balansının ümumi saldosu müsbət olmuş və ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 2.7 dəfə artaraq ÜDM-in 8.1%-ni təşkil etmişdir.

Ölkədə yüksək tempi iqtisadi artım strategiyasının, o cümlədən onun vacib tərkib hissəsi olan neft-qaz strategiyasının uğurla reallaşdırılması ölkənin ixrac potensialının artmasını şərtləndirmişdir. Nəticədə əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq 2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında daxili yığım norması investisiyaları üstələmiş, tədiyə balansının cari əməliyyatlar hesabında son illər müşahidə olunan mənfi saldo iri həcmli profisitlə əvəzlənmişdir.

2006-cı ilin 9 ayında cari hesabın saldosu müsbət 1961.6 mln. \$ məbləğində olaraq ÜDM-in 13.9%-nə bərabər olmuşdur.

Xarici ticarət balansının müsbət saldosu keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 3.2 dəfə artaraq ÜDM-in 38.0%-nə bərabər olmuş və cari əməliyyatlar hesabının mənfi saldosunun profisitlə nəticələnməsini şərtləndirən əsas amil olmuşdur. Bu isə öz növbəsində kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında yaranmış mənfi saldonu maliyyələşdirərək tədiyə balansının ümumi müsbət saldosunu şərtləndirmişdir.

Tədiyə balansının sektorlara ayrılmaqla təhlili isə göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi 2006-cı ilin 9 ayında da xarici iqtisadi əməliyyatlar *neft-qaz sektoru* üzrə müsbət saldoya, qeyri-neft sektoru üzrə isə mənfi saldoya malik olmuşdur.

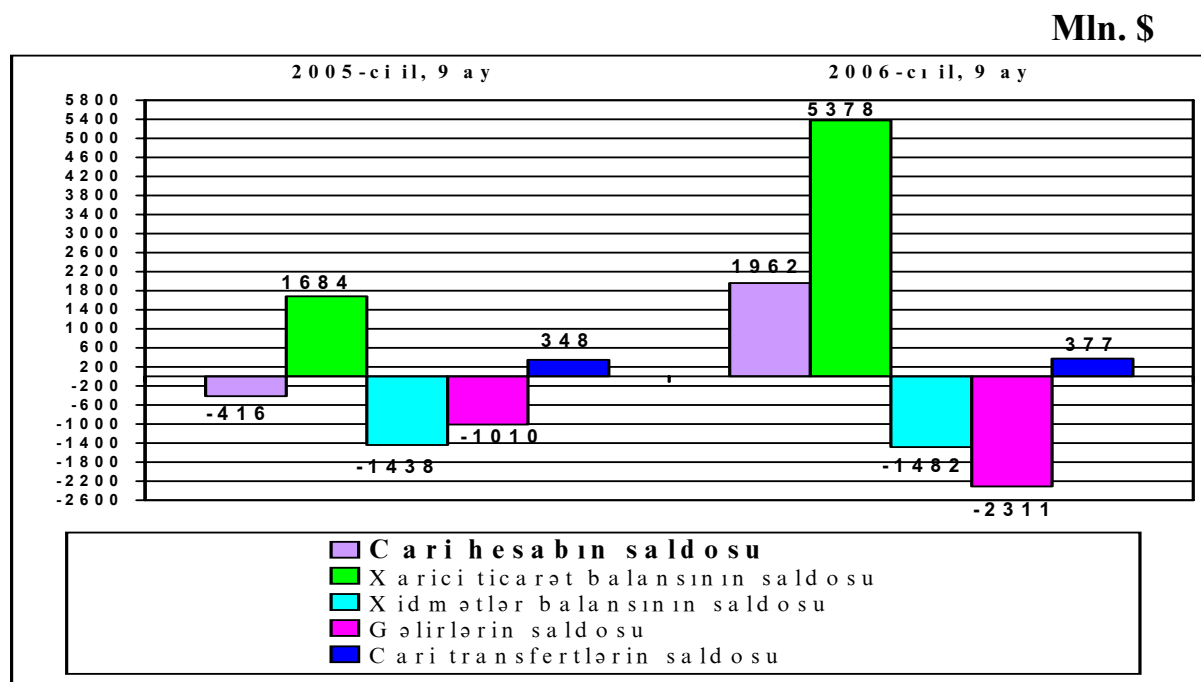
Neft-qaz sektoru üzrə ümumi daxilolmalar əsasən neftin ixracı və bu sektora cəlb edilən xarici kapitalın hesabına formalaşır. Bu sektor üzrə ödənişlər isə mənfəətin və investisiyaların repatriasiyasını, maşın, mexanizm və digər texnoloji avadanlıqların idxalının və Əsas İxrac Boru kəmərlərinin tikintiləri ilə bağlı Türkiyə və Gürcüstan ərazilərindəki işlərin maliyyələşdirilməsinə sərf olunan vəsaitləri əks etdirir. Neft-qaz sektoru üzrə yaranmış ümumi müsbət saldo iqtisadiyyatın digər sektorlarının xarici valyutaya tələbatının maliyyələşdirilməsini və ölkənin valyuta ehtiyatlarının artmasını təmin etmişdir.

Tədiyə balansının əsas analitik göstəriciləri

	2005-ci il, 9 ay		2006-cı il, 9 ay	
	Mln. \$	ÜDM-də %-lə	Mln. \$	ÜDM-də %-lə
<i>I.Cari əməliyyatlar hesabının saldosu</i>	<i>-415.9</i>	<i>-4.9</i>	<i>1961.6</i>	<i>13.9</i>
Xarici ticarət balansı	1684.3	19.6	5377.8	38.0
Xidmətlər balansı	-1438.5	-16.8	-1482.0	-10.5
Gəlirlər balansı	-1009.6	-11.8	-2311.1	-16.3
-İnvestisiya gəlirlərinin repatriasiyası	-857.6	-10.0	-2052.1	-14.5
Cari transfertlər balansı	347.9	4.1	376.9	2.7
<i>II.Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının saldosu</i>	<i>834.8</i>	<i>9.7</i>	<i>-818.1</i>	<i>-5.8</i>
Birbaşa investisiyalar	498.0	5.8	-375.0	-2.6
- Azərbaycan iqtisadiyyatına	3087.4	36.0	3488.8	24.7
- Xarici iqtisadiyyata	-782.7	-9.1	-625.9	-4.4
- İnvestisiyaların repatriasiyası	-1806.7	-21.1	-3238.0	-22.9
Neft bonusu	1.0	-	17.0	0.1
Kreditlər və digər investisiyalar	335.8	3.9	-460.1	-3.3
<i>III.Tədiyə balansının ümumi saldosu</i>	<i>418.9</i>	<i>4.8</i>	<i>1143.5</i>	<i>8.1</i>

Cari əməliyyatlar hesabı

2006-cı ilin 9 ayı ərzində ölkənin beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətinin cari əməliyyatlar üzrə bütün sahələrində məcmu daxilolmalar və ödənişlər arasındakı balansda—*cari əməliyyatlar hesabında* 1961.6 mln. \$ məbləğində profisit yaranmışdır.

Cari əməliyyatlar hesabında profisitın yaranması əsasən neft-qaz sektoru üzrə malların ixracının artımı ilə izah olunur. Belə ki, 2005-ci ilin 9 ayında neft-qaz sektoru üzrə malların ixracı 4.5 mlrd. \$ olmuşdursa, 2006-cı ilin 9 ayında bu göstərici 1.8 dəfə artaraq 8.3 mlrd. \$ çatmışdır. Bu isə öz növbəsində xarici ticarət balansının saldosunun da müsbət 1.7 mlrd. \$-dan 5.4 mlrd. \$-a qədər yüksəlməsini şərtləndirmişdir.

Xarici ticarət balansı

Xarici ticarət dövriyyəsi 12.7 mlrd. \$ təşkil etmiş və 2005-ci ilin müvafiq göstəricisindən 52.2% çox olmuşdur. Ölkəyə idxal olunan malların həcmi 3.7 mlrd. \$ və ya ÜDM-in 26%-ni, ixracın həcmi isə 9.1 mlrd. \$ və ya ÜDM-in 64.1%-ni təşkil etmişdir. *Xarici ticarət balansı 5.4 mlrd. \$ məbləğində və ya ÜDM-in 38%-i həddində müsbət saldo ilə nəticələnmişdir.*

Bütövlükdə, əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi 4.4 mlrd. \$, o cümlədən ixrac 4.0 mlrd. \$, idxal isə 0.3 mlrd. \$ məbləğində artmışdır.

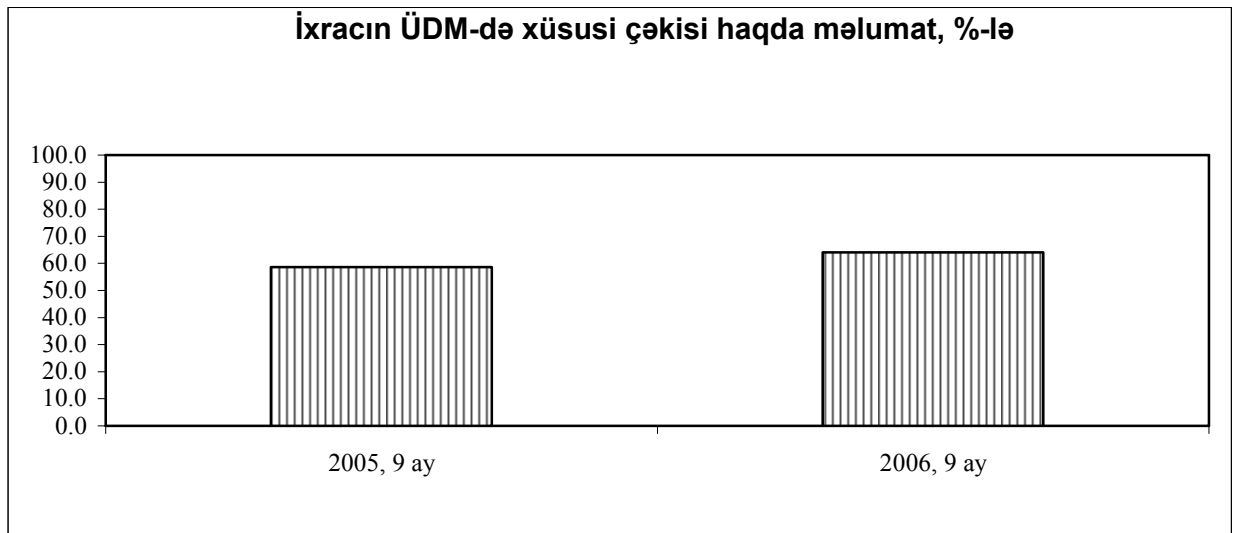
2006-cı ilin 9 ayında Azərbaycan dünyanın 133 dövləti ilə əmtəə ticarəti etmişdir. Xarici ticarətin 14.4%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 85.6%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür. Dövlətimizin İtaliya, Rusiya, Türkiyə, İsrail, Birləşmiş Krallıq, Almaniya, Fransa, İran, Gürcüstan və Ukrayna ilə daha intensiv ticarət əlaqələri olmuşdur. Bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının idxal-ixrac əməliyyatlarının 82.3%-i yuxarıda adı çəkilən əsas tərəf müqabilləri olan 10 dövlət ilə aparılmışdır.

**2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında xarici ticarət üzrə
əsas tərəf müqabilləri**

	<i>(Mln. \$)</i>			
	<i>Əmtəə dövriyyəsi</i>	<i>İxrac</i>	<i>İdxal</i>	<i>Saldo</i>
<i>İtaliya</i>	6557	6457	100	+6357
<i>Rusiya Federasiyası</i>	1028	209	819	-610
<i>Türkiyə</i>	623	287	336	-49
<i>İsrail</i>	544	522	22	+500
<i>Birləşmiş Krallıq</i>	366	9	357	-348
<i>Almaniya</i>	343	7	336	-329
<i>Fransa</i>	324	278	46	+232
<i>İran (İslam Respublikası)</i>	287	195	92	+103
<i>Gürcüstan</i>	214	200	14	+186
<i>Ukrayna</i>	201	22	179	-157
<i>Başqaları</i>	2249	871	1378	-507
<i>Cəmi</i>	12736	9057	3679	+5378
<i>O cümlədən:</i>				
<i>MDB dövlətləri</i>	1836	645	1191	- 546
<i>Digər dövlətlər</i>	10900	8412	2488	+5924

Əmtəə ixracı. Xarici ticarətin daha da sərbəstləşdirilməsi, yanacaq kompleksinin ixracat yönümlü müəssisələrində istehsalın inkişafı, habelə dünya bazarında neftin, pambığın əlverişli qiymət konyunkturu ixracatın daha da artmasına təkan vermiş və 2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında əmtəə ixracı 2005-ci ilin müvafiq dövrünə

nisbətən 1.8 dəfə artaraq 9.0 mlrd. \$ çox olmuşdur. Nəticədə ixracın ÜDM-də xüsusi çəkisi keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 5.6% artaraq 64.1%-ə çatmışdır. Bu isə ölkənin dünya iqtisadiyyatına daha sıx inteqrasiya olunduğunu, onun *açıqlıq dərəcəsinin* yüksəldiyini göstərir.

İxrac olunmuş malların strukturunda neft məhsulları dominant yer tutmaqda qalmış və onların payına ümumi ixracın 92.1%-i düşmüşdür.

2006-cı ilin 9 ayı ərzində xarici dövlətlərə 8.3 mlrd. \$ neft məhsulları ixrac olunmuşdur ki, bu da 2005-ci ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 2 dəfə çoxdur. İxrac olunmuş bütün neft məhsullarının yalnız 1222.9 mln. \$ neft emalı məhsullarının, 7.1 mlrd. \$ isə xam neftin ixracının payına düşür. İxrac olunmuş xam neftin 6.8 mlrd. \$ Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) tərəfindən hasil olunmuş neftin ümumi dəyəridir. Bunun da 1040 mln. \$ Azərbaycanın payına düşən, 5.8 mlrd. \$ isə *“Əsrin müqaviləsi”* ilə bağlı konsorsiumun xarici səhmdarlarının payına düşən neftin dəyəridir. İxrac olunmuş ümumi xam neftin 296.5 mln. \$ isə ARDNŞ və ölkənin digər müəssisələri tərəfindən xaricə göndərilmişdir.

İxracın strukturu

(Mln. \$)

	2005-ci il, 9 ay		2006-cı il, 9 ay	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İxrac - cəmi	5026.2	100.0	9056.9	100.0
o cümlədən:				
1.Yanacaq-xammal məhsulları	4515.1	89.8	8700.3	96.1
- neft məhsulları	4263.3	84.8	8338.7	92.1
- digər xammal	251.8	5.0	361.6	4.0
2.Maşın və avadanlıq	292.6	5.8	122.8	1.4
- üzən qazma qurğusu	264.8	5.3	-	-
3.İstehlak malları	198.0	4.0	219.9	2.4
4.Digər mallar	20.5	0.4	13.9	0.1
- təbii qaz	-	-	3.2	-

Təqdirəlayiq haldır ki, 2006-cı ilin 9 ayı ərzində ölkənin **qeyri-neft sektorunun** payına düşən ixrac mallarının ümumi dəyəri 2005-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 43.6% artaraq 714.9 mln \$ çatmışdır. Bu artım əsas etibarilə maşınqayırma və kimya məhsullarının, əlvan və qara metalların, pambıq mahlıcının və kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracının artımına hesabına olmuşdur.

Əmtəə idxalı. Təqdirəlayiq haldır ki, 2005-ci ilin 9 ayı ilə müqayisədə 2006-cı ilin 9 ayı ərzində ölkəyə idxal olunan istehlak mallarının strukturunda ərzaq mallarının xüsusi çəkisi 3.4% azalmışdır. Bunun isə əsas səbəbi idxalı əvəz edən yeyinti məhsullarının istehsalının inkişafı ilə bağlıdır.

İdxalın strukturu

(Mln. \$)

	2005-ci il, 9 ay		2006-cı il, 9 ay	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İdxal-cəmi	3341.8	100.0	3679.0	100.0
cümlədən:				
1.İstehlak malları	1048.1	31.4	1253.4	34.1
- ərzaq məhsulları	402.5	12.0	438.8	11.9
- digərləri	645.6	19.4	814.6	22.2
2.İnvestisiya yönümlü mallar	1449.7	43.4	980.8	26.7
- beynəlxalq neft-qaz konsorsiumları	1373.5	41.1	791.1	21.5
- digərləri	76.2	2.3	189.7	5.2
3. Digər mallar	844.0	25.2	1444.8	39.2
- təbii qaz	222.7	6.7	352.4	9.6

Fiziki şəxslərin *idxalını* (600.6 mln. \$) və humanitar malları (26.7 mln. \$) da nəzərə almaqla 2006-cı ilin 9 ayı ərzində ölkəmizə 1253.4 mln. \$ məbləğində istehlak malları gətirilmişdir. Bunun da 35%-i, yəni 438.8 mln. \$ ərzaq məhsullarının payına düşür.

İdxalın strukturunda investisiya yönümlü maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi 26.7% təşkil edərək 980.8 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bunun da 80.7%-ni beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində ölkəyə cəlb olunmuş investisiyalar hesabına idxal olunmuş mallar təşkil edir. Bundan başqa 2006-cı ilin 9 ayı ərzində ölkəyə 352.4 mln. \$ dəyərində təbii qaz və ümumi məbləği 1092.4 mln. \$ bərabər olan istehsal təyinatlı maşın-avadanlıq, kimya, qara və əlvan metal məhsulları da gətirilmişdir.

Xidmətlər balansı

2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində qarşılıqlı xidmətlər əsas yerlərdən birini tutmuşdur və həmin xidmətlərin ümumi həcmi 2.8 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bunun da 2.1 mlrd. \$ qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın rezidentlərinə, 676.1 mln. \$ isə Azərbaycan rezidentlərinin xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərdiyi xidmətlərdir. Beləliklə, xidmətlər balansının saldosu mənfi 1482.0 mln. \$ olmuşdur ki, bu da ÜDM-in 10.5%-nə bərabərdir. Bu göstərici 2005-ci ilin 9 ayında 16.8%-ə bərabər olmuşdur.

Xidmətlər balansı kəsiri əsasən beynəlxalq kontraktlar çərçivəsində ölkənin neft-qaz sektorunun fəaliyyəti ilə bağlıdır. Belə ki, bu sektorda hesabat dövrü ərzində görülmüş işlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar ölkədə istifadə olunmuş 2.8 mlrd. \$ məbləğində xarici investisiyaların 1244.4 mln. \$ tikinti-quraşdırma və digər xidmətlərlə bağlı xərclərə görə xarici dövlətlərin rezidentlərinə ödənilmişdir. Bu isə xidmətlər balansının kəsirinin 84.0%-ni təşkil edir.

Beynəlxalq kontraktlar çərçivəsində neft-qaz sektorunun fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlərin idxalını istisna etməklə xidmətlər balansı 2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarının yekunlarına görə cəmi 237.6 mln. \$ həcmində mənfi saldo ilə nəticələnmişdir.

Tədiyə balansında öz əksini tapmış qarşılıqlı xidmətlər dövryyəsinin 22.4%-i nəqliyyat xidmətləri üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 633.6 mln. \$ bərabər olan nəqliyyat xidmətlərinin 55.3%-i Azərbaycan rezidentlərinin xarici dövlətlərin nəqliyyat sistemlərindən istifadə etmələri ilə əlaqədardır.

Öz növbəsində Azərbaycanın rezidentlərinin göstərdiyi nəqliyyat xidmətlərinin ümumi dəyəri 2005-ci ilin 9 ayına nisbətən 76.6% artaraq 283.5 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bu vəsaitin böyük hissəsi TRASEKA layihəsi çərçivəsində ölkə ərazisi vasitəsilə Orta Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında tranzit yükdaşımalarının intensivləşməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

Hesabat dövründə turizmlə bağlı xaricilərə göstərilən xidmətlərin dəyəri 75.9 mln. \$ bərabər olmuşdur ki, bunun da 26.0%-i (19.7 mln. \$) qeyri-rezidentlərin Azərbaycana işgüzar səfərləri ilə bağlıdır. Təqdirəlayiq haldır ki, bu səfərlərlə bağlı xarici iş adamlarına göstərilən xidmətlərin dəyəri keçən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 10.2 mln. \$ artaraq 19.7 mln. \$ çatmışdır. Öz növbəsində xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri də 2005-ci ilin müvafiq dövrünə nisbətən 15.6% artaraq 146.9 mln. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun da əsas hissəsi (88.5%-i) Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi səfərləri ilə bağlı xarici ölkələrdə olarkən sərf etdikləri xərclərinin (məkik idxal istisna olmaqla) payına düşür. Ümumiyyətlə, qarşılıqlı xidmətlərin ölkənin xarici dövlətlər ilə əmtəə və xidmətlər üzrə ümumi idxal-ixrac dövryyəsinə xüsusi çəkisi 17.9% təşkil etmişdir.

Gəlirlər

Gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövryyəsi 2.7 mlrd. \$ ötmüşdür. Bunun da 92.7%-ni (2.5 mlrd. \$) Azərbaycandan ödənişlər təşkil edir. Bu məbləğin isə əsas hissəsini (2052.1 mln. \$) Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin xarici investorlarının payına düşən gəlirlərinin repatriasiyası (xam neft şəklində), qeyri-rezidentlərə ödənilmiş əmək haqları (97.2 mln. \$) və xarici kreditlərdən istifadəyə görə ödənilən faizlər (neft-qaz sektoru da daxil olmaqla 148.5 mln. \$) təşkil edir.

Gəlirlərlə bağlı ölkəyə daxil olmuş vəsait 2005-ci ilin 9 ayında 150.3 mln. \$ olduğu halda, 2006-cı ilin 9 ayı ərzində bu göstərici 31.9% artaraq 198.3 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bunun da əsas hissəsini – 46.3 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinə, 48.2 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan xarici valyuta ehtiyatlarına və 9.3 mln. \$ isə 2-ci pillə banklarının xaricdə yerləşdirilmiş aktivlərinə hesablanmış faizlər üzrə gəlirlər təşkil edir.

Cari transfertlər

Cari transfertlər üzrə xarici ölkələrlə aparılan əməliyyatların ümumi dəyəri 640.5 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bu məbləğin 79.4%-ni ölkəyə daxilolmalar təşkil edir. Belə ki, xarici ölkələrdən daxil olan pul baratlarının, humanitar malların, texniki və digər yardımların ümumi dəyəri 2005-ci ilin 9 ayına nisbətən 51.3 mln. \$ məbləğində artaraq 508.7 mln. \$ səviyyəsinə çatmışdır. Bu daxilolmaların əsas hissəsini, yəni 88.4%-ni xarici ölkələrdən fiziki şəxslərə köçürülən pul baratları, 5.2%-ni ölkəyə gətirilən humanitar idxal mallarının dəyəri, 6.4%-ni isə digər daxilolmalar təşkil edir.

Bütövlükdə cari transfertlər üzrə əməliyyatların müsbət saldosu 2005-ci ilin 9 ayına nisbətən 8.3% artaraq 376.9 mln. \$ (ÜDM-in 2.6%-nə) bərabər olmuşdur .

Kapitalın və maliyyənin hərəkəti

2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş xarici kapitalın ümumi həcmi 3.6 mlrd. \$ təşkil edərək obyektiv faktorların təsiri nəticəsində əvvəlki ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 1.5% az olmuşdur. Bunun isə əsas səbəbi beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində iri layihələrin xarici investorlar tərəfindən maliyyələşdirilməsinin tamamlanma mərhələsinə çatması ilə əlaqədar neft-qaz sektoruna cəlb olunan birbaşa xarici investisiyaların əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nisbətən 6.9% azalması ilə bağlıdır. Nəticədə, neft-qaz sektorunda istifadə olunmuş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği keçən ilin müvafiq dövrünə nisbətən 191.8 mln. \$ az olaraq 2.6 mlrd. \$ bərabər olmuşdur.

Hesabat dövrü ərzində ölkədən kapital axınının strukturunda da mühüm kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Belə ki, əvvəlki dövrlərdə ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş birbaşa investisiyaların repatriasiyası və xarici iqtisadiyyata yönəldilmiş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği əvvəlki ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 49.2% çox olaraq 3.9 mlrd. \$ çatmışdır. Bu artım əsas etibarilə “Əsrin müqaviləsi” ilə bağlı neft-qaz sektorunun xarici öhdəliklərinin azalması hesabına xarici ölkələrin iri neft şirkətləri tərəfindən Azərbaycana yönəldilmiş birbaşa investisiyaların repatriasiyasının həcmnin artması ilə bağlıdır. Belə ki, 2005-ci ilin müvafiq dövründə neft-qaz sektoru üzrə repatriasiya olunmuş investisiyaların həcmi 1.8 mlrd. \$ məbləğində olduğu halda, 2006-cı ilin 9 ayında bu göstərici 79.2% artaraq 3.2 mlrd. \$ çatmışdır.

Ölkədə istifadə olunmuş xarici kapital axınının strukturu

	2005-ci il, 9 ay		2006-cı il, 9 ay		2006-cı il 2005-ci ilə nisbətən, %-lə
	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	
Birbaşa investisiyalar	2961.4	81.1	2864.9	79.6	96.7
- neft-qaz sektoru	2791.0	76.4	2599.2	72.2	93.1
- digər sektorlar	170.4	4.7	265.7	7.4	155.9
Kreditlər və digər investisiyalar	691.4	18.9	717.0	19.9	103.7
- dövlət təminatlı kreditlər	193.7	5.3	302.4	8.4	156.1
- dövlət təminatı olmayan kreditlər	338.9	9.3	332.6	9.2	98.1
- neft-qaz sektoru	252.3	6.9	175.9	4.9	69.7
- digərləri	86.6	2.4	156.7	4.3	180.9
- digər investisiyalar	158.8	4.3	82.0	2.3	51.6
Neft bonusu	1.0	-	17.0	0.5	17 dəfə
C Ə M İ	3653.8	100.0	3598.9	100.0	98.5

Birbaşa investisiyalar

İqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv formada - birbaşa investisiyalar formasında ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş daxilolmalar 2.9 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu investisiyaların strukturunda neft-qaz sektorunun xüsusi çəkisi əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 3.5% azalsa da, 90.7% təşkil etmişdir. Bu sərmayələr iri neft-qaz layihələrinin, BİPİ Eksploreyşn (Şah Dəniz) Ltd.

və Cənub Qafqaz Kəməri Şirkətinin (Bakı- Tiflis-Ərzurum qaz kəmərinin) tikintisi layihəsi və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin Azəri-Çıraq-Günəşli yatağında görülən işlərin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuşdur.

Təqdirəlayiq haldır ki, hesabat dövrü ərzində qeyri-neft sektoru üzrə bir çox xarici sərmayəli müəssisələr və firmalar tərəfindən iqtisadiyyatımızın müxtəlif sahələrinə birbaşa investisiyalar şəklində yönəldilmiş xarici kapital xeyli artmışdır. Belə ki, əvvəlki ilin 9 ayı ilə müqayisədə qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş birbaşa investisiyaların ümumi həcmi 1.6 dəfə artaraq 265.7 mln. \$ olmuşdur. Nəticədə qeyri-neft sektorunun xüsusi çəkisi birbaşa xarici investisiyaların strukturunda 5.8%-dən 9.3%-ə qədər yüksəlmişdir.

Kreditlər və digər investisiyalar

Hesabat dövründə iqtisadiyyatımızda istifadə olunmuş xarici sərmayələrin ümumi həcmnin 19.9%-ni birbaşa dövlət və dövlət təminatlı kreditlər, özəl sektora cəlb olunan kredit və ssudalar, depozitlər və s. kapital axınları təşkil edir.

2006-cı ilin 9 ayı ərzində tədiyə balansında əks etdirilmiş bu göstəricilərin ümumi məbləği 717.0 mln. \$ bərabər olmuşdur. Həmin məbləğin 42.2%-i (302.4 mln. \$) birbaşa dövlət və dövlət təminatı əsasında cəlb olunmuş kreditlərdir. Bunun da 18.8 mln. \$ Dünya Bankından daxil olmuş, 283.6 mln. \$ isə əsas etibarlı ilə “Azərenerji” Səhmdar Cəmiyyəti, “Azərbaycan Hava Yolları” Dövlət Konserni, Bakı-Rusiya avtomobil yolunun yenidən qurulması, Azərbaycanın İpək yolunun və irriqasiya-drenaj sisteminin bərpası üzrə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatlar tərəfindən ayrılmış kreditlərin istifadə olunmuş hissəsidir. 332.6 mln. \$ vəsait isə dövlət təminatı olmayan kreditlərdir. Bunun da 175.9 mln. \$ beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində görülən işləri maliyyələşdirmək üçün ssuda şəklində beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından cəlb edilən vəsaitdir. 156.7 mln. \$ isə əsas etibarlı ilə banklar, birgə müəssisələr və firmalar tərəfindən cəlb olunmuş kreditlərdir. Bu da öz növbəsində əvvəlki ilin müvafiq dövrünün göstəricisindən 1.8 dəfə çoxdur.

Ölkənin beynəlxalq investisiya mövqeyi

2006-cı ilin yanvar-sentyabr ayları ərzində tədiyə balansı üzrə kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında aparılmış əməliyyatlar ölkənin **beynəlxalq investisiyalar balansının** aktivlər və öhdəliklər bölmələrinin müvafiq olaraq 2.5 mlrd. və 708.8 mln. \$ məbləğində artmasını şərtləndirmişdir. Nəticədə xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin əməliyyatlar üzrə dəyişməsi 1.8 mlrd. \$ məbləğində müsbət saldoya bərabər olmuşdur.

Beləliklə, 2006-cı ilin 01 yanvar tarixinə olan ölkənin xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin 10230 mln. \$ mənfi saldosu məzənnə fərqi də nəzərə alınmaqla 1851 mln. \$ məbləğində azalaraq 01 oktyabr 2006-cı il tarixinə mənfi 8379 mln. \$ bərabər olmuşdur.

İnvestisiya mövqeyinin hələ də belə yüksək mənfi saldo ilə nəticələnməsi *pozitiv hal olaraq ölkə rəhbərliyinin* son on ildə apardığı uğurlu iqtisadi siyasətlə əlaqədar xarici kapitalın ölkəyə nəzərəçarpacaq dərəcədə axınının davam etməsi ilə bağlıdır. Belə ki, bu illər ərzində iqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv forma olan - birbaşa investisiyalar şəklində cəlb olunmuş vəsaitin ümumi həcmi 23.5 mlrd. \$ olmuşdur. Bu vəsaitdən 10.5 mlrd. \$ investisiyaların repatriasiyası kimi (əsasən xam neft şəklində) geri qaytarılmış və nəticədə 2006-cı ilin 01 oktyabr tarixinə *özəl sektora* daxil olan müəssisələrin birbaşa xarici investorlar qarşısındakı öhdəliklərinin qalığı 13.0 mlrd. \$ bərabər olmuşdur. Bu öhdəliklərin isə 84%-i, yəni 10.9 mlrd. \$ beynəlxalq neft kontraktları çərçivəsində həyata keçirilən layihələrlə bağlı "*Neft-qaz sektoru*"nun payına düşür.

Pozitiv hal olaraq onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin **bank sektorunun** xalis beynəlxalq investisiya mövqeyi 2006-cı ilin 01 oktyabr tarixinə müsbət 2.2 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu isə öz növbəsində ölkənin beynəlxalq investisiya mövqeyi üzrə yaranmış mənfi saldonun müəyyən qədər azalmasına təsir göstərmişdir.

Ölkənin xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin mənfi saldosunun 5.3 mlrd. \$ digər investisiyalar kateqoriyasına daxil olan depozitlər, kreditlər, debitor borcları və digər öhdəliklərdir. Bunun da 36.1 %-i, yəni 1916 mln. \$ birbaşa dövlət və dövlət

təminatına əsasən ölkəyə cəlb olunmuş kreditlərlə əlaqədar yaranmış dövlət borcunun payına düşür. Bu öhdəliklərin ÜDM-in həcmində xüsusi çəkisi keçən ilin 9 ayı ilə müqayisədə 1.5% azalaraq cəmi 13.5%-ə bərabər olmuşdur.

Nəticədə əgər 2005-ci ilin 9 ayının yekunları üzrə xarici dövlət borcunun ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarına nisbəti 67.4%-ə bərabər idisə, 2006-cı ilin 9 ayının yekunlarına görə bu göstərici 50.8%-ə qədər azalmışdır. Beləliklə, xarici dövlət borcunun həcmi ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarının ümumi həcmindən 2 dəfə azdır.

Strateji valyuta ehtiyatlarının dəyişməsi

Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici sərmayələrin və ölkənin ixrac potensialının durmadan artması və aparılan uğurlu iqtisadi siyasət xarici dövlət borcu və ölkənin neft-qaz sektorunun xarici öhdəlikləri üzrə olan tələbatı, idxal olunmuş əmtəə və xidmətlərin dəyərini tam maliyyələşdirməklə yanaşı, ölkənin strateji xarici valyuta ehtiyatlarının da artmasını təmin etmişdir. Belə ki, hesabat dövrü ərzində strateji valyuta ehtiyatları 46.5% artaraq 2006-cı il 01 oktyabr tarixinə 3768.4 mln. \$ həcmində olmuşdur. Bunun da 1569.4 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun aktivlərindən, 450.0 mln. \$ hökumətin depozitlərindən, 1749.0 mln. \$ isə Milli Bankın məcmu beynəlxalq aktivlərindən ibarətdir. Bu vəsaitin də 1522.3 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan rəsmi valyuta ehtiyatlarından ibarətdir ki, bu da neft-qaz sektoru istisna olmaqla malların və xidmətlərin 4.2 aylıq idxalını maliyyələşdirməyə imkan verir. Bu isə dünya təcrübəsində qəbul olunmuş beynəlxalq kifayətlilik meyarından da yüksəkdir.

Bütövlükdə, 2006-cı ilin yanvar-sentyabr aylarında tədiyə balansının parametrləri xarici sektorda dayanıqlı tarazlığın mövcud olmasına və bunun da ölkə daxilindəki inkişaf proseslərinin dəstəklənməsində mühüm makroiqtisadi faktor olmasına dəlalət edir.